

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 14 Şubat, 1929

Sayı: 116

Bir Sosyolog: Max Adler

Vienna Darülfünunun profesörlerinden *Max Adler*'in Orta Avrupa fikir âleminde işgal ettiği ehemmiyetli mevkie rağmen diğer memleketlerde nazarı dikkati henüz celbetmemiş olması her şeyden ziyade bu asil mütefekkirin mahviyetine hamlolunmalıdır. Yoksa Max Adler'in içtimaî felsefesi XIX ncı asrın en mühim fikir cereyanlarından mülhem olmak hasebile pek cazip bir manzara arz ediyor. Zira Max Adler bir taraftan *Kant*'a dayanıyor, tenevvür devrini kapatarak on dokuzuncu asır felsefesine yol açmağa başlamış olan bu büyük filozofu, kendi nesline mensup bütün Alman profesörler gibi (meselâ Marbuglar, Staudinger, Vorlaender) derinden derine tetkik etmiştir. Fakat bu günkü cemiyet içinde *Kant*'ın tefekkürat âleminde mahpus kalmak mümkün değildir. Adler *Kant*'ı aşarak Hegel'e ondan da Karl Marx felsefesine varıyor. Bu suretle on sekizinci asrın büyük filozofu on dokuzuncu asrın büyük sosyologu ile tamamlanıyor. Adler'e göre Marx da felsefe tarihinin kaydettiği büyük mütefekkirler ayarında bir «Denktypus» teşkil eder. Bu ehemmiyette bir rol oynamak her mütefekkire nasip değildir. Ruhun kâinata karşı orijinal bir vaziyetini ifade eden büyük filo-

sofları ve mezhepleri kolayca saymak mümkündür. Asırlarca müddet garp âlemi *Platon* ve *Stoa* (revak) felsefeleri nüfuzu altında idi. *Platon*'la ilk defa olarak «fikir ve irade» nin ezeli suretleri tasavvuru peyda oldu ve bu tasavvur beşeriyetin fikir sahasından artık bir daha çıkmadı. *Stoa* mütefekkirleri bütün kâinatın kanunî bir ittırada tabiiyeti fikrini bize kazandırdılar. Lâkin bu nizam tasavvuru *stoa* da henüz daha ziyade ahlakî bir tamgayı taşıyordu. Galilei, Newton ve Spinoza ile meydana gelen «Denktypus» fikir enmuze-ci, kıymetten hali bir kanunî ittirat, hayr ve şer düşüncesine bigâne bir muayyeniyet tasavvurunu mihver ittihaz eder. Artık ruhî hadiseler de fizikî hadiseler gibi bu muayyeniyet çerçevesine dahildirler.

Kant'a gelince, *Platon*'un henüz metafizik tarzda düşündüğü ezeli misalleri bir nispet şeklinde tasavvur eder: tecrübemizin muhtevası ile düşüncemizin sureti arasında bir nispet. Böylece âlem bir taraftan tabiat kanunları zaviyesinden mütalâa, diğer taraftan ruh kanunları zaviyesinden tahlil edilir, nihayet tenkidî nazarla görülür. Cansız âleme karşı Galilei, canlı âleme karşı Spinoza, her iki âleme karşı tenkidî bir vaziyet almak itiba-

riyle *Kant* sayesinde ilmi şuurumuz zenginleşmiştir: bu üç mütefekkir bize kâinatı bir tabiat, bir psikofizik muayyeniyet, nihayet manevî cevherimizin zatî feyzi *spontanenite* olarak tanımayı öğretiler.

Marx bize ne getirdi? Hangi «Denktypus» onun sayesinde itibar kazandı?

Adler'e göre Marx'ın fikir âlemine kazandırdığı şeyler fer'î noktalar değildir, belki diğer büyük filozofların hizmetlerine benzer esaslî bir hizmet Marx tarafından görülmüştür. Filvaki Marx'ın nazari ehemmiyetinin yalnız iktisat âlemine ait olduğunu sanmak bir hatadır. Bunu söyleyenler Marx'ın ancak «Kapital» unvanlı eserinden haberi olanlardır. Marx sade siyaset adamı da değildir. Marx'ın asıl hizmeti «içtimaileşmiş insan» mefhumunu meydana koyarak tabiiyat ilimlerindeki usulün kat'iyetini haiz bir cemiyet ilmini mümkün kılmış olmasıdır. Marx sayesinde cemiyet mefhumu o zamana kadar haiz olmadığı bir vuzuhu kazandı, sosyolojik bir usule malik oldu.

Marx'ın asıl büyük hizmeti bir diğer suale verdiği cavaptadır. On dokuzuncu asırda fikir âlemini zenginleştiren bu yeni mefhum, cemiyet mefhumu bir şeniyete tekabül ediyorsa, bu

şeniyetin muharrik kuvvetleri nedir? tarihteki tebeddülât ne yüzden husule geliyor? Marx'tan evvel Hegel tarihî tekâmül üzerine nazarı dikkati celbetmişti. Fakat bu tekâmülü izah için Hegel'in kabul ettiği usul artık kimseyi tatmin etmiyordu. Zira bu filosofa nazaran tarihî hadiseler «Weltgeist» ruhî âlemin tezahurlarıdır. Bunu söylemek ise tecrübî şeniyet âleminden hayalî nazariyeler âlemine, metafizik âlemine kaymak demektir. Metafizik fikirlere dayanan bir iddia sağlam ve sabit bir zemin üstünde değildir. Marx tarihi de tabiat gibi müşahedelere müsteniden anlatmak için ortaya feyizli bir «principe» koymuştur. Tarihin muharriki olarak müşahade altına alacağımız tecrübî insan yalnız başına değil, belki cemiyet halinde olarak, yani diğer insanlarla münasebet halinde tetkik edilmelidir. Bu münasebet hallerinin en basitine, insanın yaşaması için lâzım gelen şerait ve vesaiti hazırlayan münasebetlere Marx istihsal münasebetleri diyor.

Bu istihsal münasebetlerinden ne anlamalı? Marx'ın felsefesini sistematik bir tarzda tedvin etmemiş olması yüzünden fikrine tamamen nüfuz kabil değildir. Marx'ın her cemiyetin sakin olduğu mıntıkanın tabîi evsafını nazari dikkate aldığı muhakkaktır. İctimaî mekânı teşkil eden bu muhitte insanlar yaşarlar ve hareket imkânını elde ederler. Kavmların avcı, balıkçı ve ya çoban olduklarına göre telebbüs tarzları, itiyatlar, örfler, müesseseler değişecektir, başka başka

dinî ve felsefî tasavvurlar inkişaf edecek, mevcut hayat şeraitinin teptili için başka başka istikametlerde meyiller duyulacak, teknikler, icatlar başka olacaktır.

Profesör Adler'in orijinal iddiası Marx mezhebinde herkesin verdiği isimle bir materializm değil belki onu tamamlayan bir spritualizm görmesidir. Bilhassa Marx'ın «Deutsche İdeologie» unvanlı yazısına istinat ederek «eğer istihsal münasebetleri manevî münasebetler tarzında anlaşılmazsa Marx felsefesi manasını tamamen kaybeder.» diyor. Filvaki bu istihsal ve onu tamamlayan mübadele münasebetleri içtimaileşmiş insanlara aittir. Tarihî materializmin müşahade ettiği «maddiyet» insan kafası içine taşınmış bir maddiyettir ki fikirler, hisler, kıymetler ile tezahur eder. Cemiyetin zemin katını ve temellerini iktisadî münasebetlerden ibaret farzylemek lâzım isede bu fikrin doğru anlaşılması için üst katı teşkil eden müesseselerin, bütün manevî tezahüratın ehemmiyetsiz ve alt kat üzerine nüfuzdan âri olmadıklarını da tastik etmelidir. Bu suretle kaba ve materialist bir fatalizmden kurtuluruz.

Görülüyor ki Vienna darülfünunun Profesörü Marx sosyolojisine (bu mütefekkiye tamamen mal edilip edilmeyeceği tetkike muhtaç olan) cazip bir manzara vermeğe, fazla maneviyet ve felsefî ruh bahşetmeye muvaffak olmuştur. Geçen son baharda Zürich şehrinde aktolunan Alman sosyologlar kongresinde gene bu noktai nazara yakın bir tebliğin

verilmiş olması Marx sosyolojisinin bu tefsirinin Almanyada kuvvetli bir cereyan teşkil etmeğe müstait olduğunu gösterir.

Prof. MEHMET İZZET

Bibliografi. - Max Adler: Marx als Denker, Dietz, Berlin 4 te Auflage 1925 - Engels als Denker, Dietz, Berlin, 2 te Auflage 1925. - Einführung in die Soziologie in «Ites Jahrbuch der Bücherwarte» 1928, Berlin. - Der Soziale Sinn der Lehre von Karl Marx in «Archiv für die Geschichte des Sozialismus» Band IV.

Yollar

«Dayandı ufka» derken
Saplanır kalbe birden
Hançer, yolların ucu...
Yok tanıdık bir yolcu;
Yola neye düştüm ben!..

Tozları, kasırgadan,
Yer yer tüter buhurdan;
Var bir günlük kokusu;
Ölüme gurbet pusu,
Tabuttadır yolalan!..

Unuttum ben de kimdi?...
Gören «bir yolcu» şimdi,
«Köşeyi dönmüş» diyor;
Yol gurbete gidiyor,
Giden hangi eşimdi?..

Durup durup kıvrılan
Yollar, sinsi bir yılan;
Düşünür: «kimi soksam?»
Bakar ağlarım akşam
Vurmuş gibi ayrılan!..

BEHÇET KEMAL